

BİR KÖY VARDI VE HATIRLATTIKLARI

Yakup KARASOY

11 yaşında, köyünden ayrılarak Aksu İlk Öğretmen Okuluna giden Cemal Kurnaz; 1975'ten beri doğup büyüdüğü köyü ile ilgili her şeyi kaydetmiş, bunlara Yörük-kızı diye anılan anasından duyduklarını da ekleyerek *Bir Köy Vardı* -ön sözüne göre "Anamın Kitabı" diye de adlandırabileceğimiz- adlı harika eseri Şubat 2018'de yayımlamıştır. Kitap, benim elime Nisan ayının başlarında geçti. Ağustosun uzun günlerinde oruç tutan müminlerin ezan okunur okunmaz suya saldırdıkları gibi, ben de kitabı elime aldım ve bir daha bırakamadım. Yüzyıllar önce Tutmacı'nın *Tabiatnâme*'yi Türkçeye çeviriş sebeplerini anlattığı ilk beyti aklıma geldi:

Sundum aldum elüme bir hoş kitâb

K'anda yazılmış-ıdı her dürlü bâb

Bir Köy Vardı da işte böyle bir kitap. İçinde; köyün ve köylülerin şecercesi, Kurnaz ailesi ve diğer aileler, Kurnaz'ın doğduğu Taşlıca ile Murtıçı civarının manevi iklimi, eğitim-öğretim, doğa, iklimle ilgili bilgiler, sular, kuyular, hayvancılık, yaylacılık, yörükler, tarım, ticaret, el sanatları, evlilik, bayramlar, halk hekimliği, halk veterinerliği, âdetler ve inanışlar, yiyecekler, çocuk oyunları, sözlü geleneğimizde olan masallar, türküler, atasözleri, yer adları, lakaplar... Bir de "Kelimeler" başlığı altında 339-410. sayfalar arasındaki ağız sözlüğü.

Bir Köy Vardı

Cemal KURNAZ

Kurgan Edebiyat

Cemal KURNAZ, *Bir Köy Vardı*,
Kurgan Edebiyat Yay., Ankara, 2018, 492 s.

Bu yazı, bildiğimiz bir kitap tanıtma yazısı olmayacak. İlk sayfasından son sayfasına kadar okuduğum, okudukça "Aa bu bizde de var! Bu bizde biraz farklı. Bizde tam böyle değil" demekten kendimi alamadığım bu eseri karşılaştırmalarla anlatacağım. Atalarımız, "Otu çek, köküne bak." demişler. Kurnaz; otu çekmiş, biz de bakalım.

Ben Gündoğmuş'ta doğdum. Gündoğmuş, 1936'ya kadar Eksere adıyla Akseki'ye bağlı bir köy imiş. Dedele-

rim, babam askere Aksekili olarak gitmişler. Biz aynı dağın eteklerinde büyüyen komşu köylerin çocukları gibiyiz. Cemal Kurnaz, eski köy enstitüsü Aksu İlk Öğretmen Okulunu bitirmiş; ben de eski köy enstitüsü İvriz İlk Öğretmen Okulu mezunu olduğum için buradan da bir benzerlik, eğitim anlayışı birliği söz konusu.

Kurnaz'ın verdiği bilgiye göre bölge, 1471'de Osmanlılar tarafından alınıncaya kadar Karaman'a bağlıdır. Alanya ve dolayısıyla Akseki ve Gündoğmuş civarı da...

Gündoğmuş'taki caminin adı Paşa Camisi. Kitabesinde "Cem Paşa Camisinin Yeniden İnşaatı" yazılıdır. Çocukluğumda dedemin, bugünkü caminin çatısında çalıştığını hayal meyal hatırlıyorum. Cem Sultan'ın, Rodos'a gitmeden önce bugün Gündoğmuş'a bağlı bir köy olan ama eskiden Senir Beyliği diye bilinen oldukça köklü ve eski bir yerleşim yerinde Osmanlı'ya karşı asker toplayabilmek amacıyla bulunduğu söylenir.

Kurnaz'ın kitabında tarihî kayıtlardan sonraki ilk önemli husus, aile isimleri. Ahmedil, Gökyusufil, Akmemişil, Kösegil gibi... Dipnotta şöyle bir açıklama vermiş: "Aile adlarını köyümüzdeki söylenişine göre (mesela Ahmetgil yerine Ahmedil şeklinde) yazdım. Tahmin edileceği gibi Ahmedil'deki il, el kelimesidir. Buradaki el, èl, il Eski Türkçeden beri kullandığımız açık e ile söylenince organ adı; önceleri i, bugün kapalı e ile söylediğimiz èl ise 'memleket, ülke, yurt, diyar, halk, ahali, başkası, hısım, akraba, yabancı

olmayan, oba, aşiret' anlamlarına gelmektedir."

Ahmedil aile adındaki il; -Kurnaz'ın da açıkladığı gibi- Ahmetgil yani Ahmetler, Ahmed'in sülalesi gibi anlamlar taşır. Bu adlandırma Akseki'nin yukarısındaki Derebucak'ta olduğu gibi Gündoğmuş'ta da vardır. Yalnız Gündoğmuş'ta -il'ler -èl şeklinde söylenir. Mesela bizim sülalemize Akçaèl derler. Ben Akça Süleymeni'niy oğlu Yakup'um. Gündoğmuş'ta sülale isimleri Emirièl, Hocaèl, Demircièl gibi... Komşularımızdan biri Cırıgèl, diğeri de Certelièl idi. Bunlara aynı zamanda Certeller, Cırıklar da denildiğini hatırlıyorum.

Kurnaz; 48. sayfaya kadar Taşlıca köyü Murt nahiyesi, köydeki aileler, köydeki evler hakkında bilgiler verir ve bunları fotoğraflarla süsler. 50. sayfadan itibaren "Köyümüzün ve Yöremizin Manevi İklimi" başlığı altında, bölgedeki Sünni İslam anlayışıyla ilgili bilgiler verir. Buralarda tasavvuf kültürünün olmadığını vurgular. Gündoğmuş da bu bakımdan aynı sayılır. Güçlü bir mimari yapı olmasa da yaşanan her yerde cami yeri vardır. İmamımız Emirièl sülalesinden, vaizimiz de Hocaèl sülalesinden idi. Öteki sülalelerin çoğu hayvancılıkla uğraşan kimselerdi.

Eğitim öğretimin anlatıldığı 54. sayfadan itibaren Aksu İlk Öğretmen Okulu öne çıkar. Son yıllarda dershaneciliğin bütün eğitim sistemimizi etkilediği bilinmektedir. O yıllarda yöremizde dershanecilik yoktu ama iyi, başarılı, ünlü öğretmenler vardı. Kur-

naz; bu sistemden bahseder, her sene Aksu'ya kaç öğrenci yerleştirdi ise öğretmeninin hanesine artı yazıldığını somut örnekleriyle anlatır.

“Hava Durumu” başlığı altında yağış durumu, halk meteorolojisi, halk takvimi, zaman tayini hakkında bilgiler görürüz. Mart ayıyla ilgili atasözleri ve nisan ayı anlamına gelen aprel/april'in burada Abrul olarak kullanılması dikkate değerdir.

81. sayfadan sonra köydeki su, daha doğrusu kuyular hakkında fotoğraflı bilgiler verilir. Yörede oldukça çok su kaynağı olmasına rağmen yerleşme yeri olarak düzlükler seçildiği için su ihtiyacı kuyulardan sağlanmaktadır. Ölçünlü Türkçedeki “pınar” Kurnaz'da “miyar” olarak geçer. Gündoğmuş'ta ise maar'dır. Maarönü, maarbaşı, garmar gibi suları hatırlıyorum.

“İş takvimi”nden bahsedilirken mart ayından başlayarak eylül-ekim aylarına kadar yüzyıllardır süregelen işlerin nasıl planlandığı, nasıl bir sıra izlenerek yapıldığı anlatılır.

Yayla; Toroslar'da yaşayanların, Yörüklerin her şeyidir. Gavurdağları'ndan Bursa-İstanbul'a kadar Yörüklerin yerleştikleri yerlerde, mutlaka -bugün kullanılmasa da unutulsa da- bir yayla ve yaylacılık geleneği vardır. Keçilere çan takılır ama göç zamanı takılan çanların sesleri farklıdır. Süt sağımı, oğlak emiştirme, davara tuz verme bu eserde tek tek anlatılmış. Eğer davara tuz vermezseniz hayvanların ne etlerinin tadı olur ne de bağırsakları sağlam olur. Yaylada mutlaka, ayda bir iki defa

hayvanların tuz yalamaları sağlanmalıdır.

Ayran Türklerin milli içeceği değil mi? Gündoğmuş'ta yoğurtlar “yanık” dediğimiz tulukta biriktirilir. Kurnaz'da haranadaki yoğurtlar tuluğa dökülür. Üç ayaklı çatmaya ayran tuluğu yerleştirilir. “Bişek”le (bizde bişsek) yayılır. Nasıl yağ çıkarılır nasıl çökelek yapılır okumalısınız.

Alanya'yı Türkler 1220'lerde aldığına göre, bu coğrafyada yüzyıllardır Türkler yani Yörükler yaşamaktadır. Buralarda yaşayanlar uzun zaman önce yerleşik hayata geçmiş. Kışın oturduğu köyü, damı, ağılı, yaylası, güzlesi bulunan; hangi ayı nerede geçireceği belli olan bir Yörüklük yapıyor. Biz, Alanya-Manavgat tarafından gelip daha yukarılara, Konya-Hadim-Bozkır sınırına doğru göçenlere Yörük derken Kurnaz, Manavgat-Serik tarafından gelip Beyşehir-Seydişehir taraflarına göçenleri Yörük diye adlandırıyor. Bu bölümdeki manilere, tekerlemelere, sözlere biz de bir dörtlük ekleyelim:

Yörük yörük yürüdü

Kılık deri sürüdü

Yörük benim dostumdur

Ağzı kırık destimdir

130. sayfadan itibaren “Tarım” başlığı altında çalı kırmak, egridemir, darı, susam, üzüm, sepet pekmez, bağ bekleme, gögincir hakkında bilgi edinebilirsiniz. Pekmez (Gündoğmuş ağzında bekmez), yörenin en önemli besin öğelerinden biridir. Yaylada karaşi pekmezle yapılır. Köyde ilk yağan kar ile karaşi yapılmaz. İlk kar gökyüzündeki gözle görünmeyen mikropları

yere indireceğinden ikinci kar yağışı beklenmelidir.

Yörenin evleri taş ve ahşap ağırlıklıdır. Bu bilgileri “Ev Kurma Ocak Yakma” bölümünden öğrenebiliriz. Düver, kazlık, çelen, çakılı sepeti, örtme... Evler, dikdörtgen şeklinde iki katlıdır. Bunlardan alt yaka hayvanlara, üst yaka insanlara ayrılmıştır. Gündoğmuş ağzında evin alt tarafı etdüz < alt yüz; insanların yaşadığı üst tarafı üssüz < üst yüzdür. Kurnaz, mimari unsurları 170. sayfadan itibaren fotoğraflı olarak tek tek anlatmıştır.

“Yiyecekler” bölümünde; et yemekleri, ana maddesi buğday olan yemekler, hamur işleri, ot yemekleri, turşu ve tatlılar anlatılır. Yabani meyveler de tek tek anlatılmıştır. Ağacına Antep fıstığı aşılana Kurnaz’da çöre, bizde çöğre çok farklı bir yaban meyvesidir. Gençlere çöğre ikram ediyorum, tadını alamıyorlar. “Hiç menengiç kahvesi içtiniz mi?” diye sorunca “Tamam, şimdi o tadı, kokuyu aldım.” diyorlar.

“Çocuk Oyunları” bölümü, 234. sayfadan başlıyor. Bezirgânbaşı, birdirbir, çellik, çırakma, esir almaca, körebe... Var da var. Bunlardan aklımda kalanı çellik’in Gündoğmuş ağzında çillik şeklinde söylenmesi. Bir de en iyi çillik, karamık bitkisinden olurdu.

Kurnaz’ın eserinin kültürümüze önemli katkılarından birisi de “Sözle Gelenler” bölümü. Masallar, notalarıyla verilen türküler epeyi yer kaplamış kitapta. Buradaki Çalkar türküsünün bazı dörtlüklerini hatırlıyorum. Birisi şu dörtlük:

*Ay doğar dediğinden
Gün doğar dediğinden
Çalkar’ı kaçırmışlar
Gündoğmuş dediğinden*

Devamını kendiniz okumalısınız.

Maniler de ayrı bir derya. Kitapta bu bölümle ilgili ilk cümle “Türkçenin konuştuğu her yerde maniler söyleniyor.” şeklinde. Gerçek de öyle değil mi? Hepimiz ömrümüzün bir döneminde manilerle karşılaşmadık mı? Biz bir mani verelim, gerisini siz okuyun.

*Aküzümün aklı
Ne gözünün göklüğü?
Ben bir yarı sevdim ki
Yedi dağın keklüğü*

Uyaklı deyişler, bilmeceler, tekerlemeler, dualar, ilençler, atasözleri ve deyimler. Hepsi tek tek okunası ve üzerinde durulması için.

Kurnaz, kırk yıldır duyduğu yer adlarını bir deftere yazdığını belirtiyor. Yöredeki yer adları buraların yüz yıllardır Türklük tapusu altında olduğunun da belgesi. Önceki kültürlerden kalma yer adları da yok değil. Kurnaz, onları da derlemiş ama Türkçe yer adları ne kadar da güzel. İlginçtir burada, dildeki en az emek kanunu pek işlememiş. İki üç kelimelik sıfat ve isim tamlamaları çoğunlukta. Burada verilen yer adlarının birçoğunu Anadolu’nun farklı yörelerinde de görebiliriz. Birkaç örnek verecek olursak “korum dağı, kargalyertaşı, acıotlubelen, nasırandedibiyakası, sapakoyak, sakarhasanın-yatakteri, hacıhasanebesininbağı...” Gündoğmuş’tan da bir iki örnek ekleyelim: “korum başı, bağala sayı, kızıl

oluk, doğruca başı, su uçtuğu, ıdıı ge-
diğı, akıncı beleni...”

Yörede her kişinin, her ailenin mutlaka bir lakabı vardır. Bu lakaplar -kişinin özelliklerine göre- saç, yüz, göz rengine göre olabileceğı gibi beden kusurlarıyla ilgili de olabilir. Kurnaz, bunları da derlemiş: “Avşarkızının oğlu, Kümüşil, Veliyil, Topkaranın Durdu, karabaşkızı, Karakökün Mehmet, Kümüğünoğlu, Ötürüklü, Kocabek, Yörükızı...”

Kurnaz’ın bu güzel eserinin en önemli bölümü 339. sayfadan başlayıp 410. sayfaya kadar süren ve “Kelimeler” başlığı altında verilen sözlük kısmı. 1500 civarında kelime var. Bunların birçoğı TDK’nin *Derleme Sözlüğü*’nde bulabileceğimiz kelimeler ama ayrıntıları *Derleme Sözlüğü*’nde belirtilmiş mi, bilemiyoruz. Tek tek incelenmeli. Burada TDK’ye de bir çift sözüümüz var: *Derleme Sözlüğü*, Cumhuriyetin ilk yıllarında zor şartlar altında oluşturulan bir sözlük. Bugün iletişim çağındayız. 2017’yi Türk Dili Yılı olarak “Dilimiz Kimliğimizdir” başlığıyla pek çok toplantı ve yarışmayla kutladık. Önerim şudur: Birçok üniversitemizde ağız araştırmalarıyla ilgili yüksek lisans ve doktora seviyesinde yazılmış tezler var. *Türk Dili* dergisinde zaman zaman “*Derleme Sözlüğü*’ne Katkılar” adı altında çalışmaların yayımlandığını biliyoruz. TDK, önce bir daimi sözlük sekreteryası oluşturmalı ve bilim insanlarına çağrıda bulunmalıdır. Gönüllülük esasına dayalı olarak bütün bu kelimeler tek tek farklı bilim insanlarına gönderilip onların bu kelimeleri

ses, yapı ve anlam bakımından incelemelerinden sonra sekreteryaya bunları genel ağda yayımlamalıdır. şu an katkı@tdk.org.tr adresinden önerilerde bulunulması, sözlüklerin geliştirilmesi için yeterli değildir.

Gündoğmuş ile Murtiçi gibi çok yakın bölgelerin ağızları arasında bile farklı söyleyişler, anlamlandırmalar var. Örnekler:

MURTIÇI	GÜNDOĞMUş
tefek	tevek
beşik	beşşik
pınar	pıynar
işam	işam
pelit	belit
mezarlık	mezerlik
şimşir	şimşer
miyar	maar
cula	culak
yılan	ilan
pavkuş	gukgumağuk
dağın	dağın
yarpuz	yarpız

Bu sayıyı daha fazla artırmaya gerek yok. Tek tek bütün kelimeler incelenmeli.

Kurnaz’ın bu güzel eseri bir kurgu değil. Latin veya Arap harfli Cemal Kurnaz arşivi, Taşlıca Muhtarlığı Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi gibi arşivlerden yararlanılan belgelerin birer nüshası kitaba eklenmiş. En sonunda “Kaynaklar” ile “Dizin” yer almakta.

Ben bu kıymet biçilemeyecek kadar değerli eserini hem bizim hem de kültür, sanat ve edebiyat dünyasının yararlanabilmesi için hazırlayan sevgili hemşehrim Prof. Dr. Cemal Kurnaz’ı tebrik ediyor, kendisine gelen yeni

bilgi ve belgeleri de ekleyerek eserini daha da mükemmelleştirmesini bekliyorum. Yazımı, Kurnaz'ın ön sözündeki şu cümlelerle bitiriyorum:

Artık bizim yaşadığımız köy yok.

Sokaklar ıssız, evler harap.

Orada bir köy vardı.

Artık yok.

O köyde yaşanan bir hayat vardı.

Artık yok.

